

Înalta Curte de Casație și Justiție

Completul competent sa judece recursul în interesul legii

Decizie nr. 14/2022 din 27 iunie 2022

Dosar nr. 893/1/2022

Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 902 din 13 septembrie 2022

Corina-Alina Corbu - președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție - președintele completului
Valentina Vrabie - președintele delegat al Secției a II-a civile
Laura-Mihaela Ivanovici - președintele Secției I civile
Denisa Angelica Stănișor - președintele Secției de contencios administrativ și fiscal
Daniel Grădinaru - președintele Secției penale
Rodica Dorin - judecător la Secția a II-a civilă
Veronica Magdalena Dănăilă - judecător la Secția a II-a civilă
Carmen Sandu-Necula - judecător la Secția a II-a civilă
Roxana Popa - judecător la Secția a II-a civilă
Cosmin Horia Mihăianu - judecător la Secția a II-a civilă
Mărioara Isailă - judecător la Secția a II-a civilă
Csaba Bela Nasz - judecător la Secția a II-a civilă
Diana Manole - judecător la Secția a II-a civilă
Ruxandra Monica Duță - judecător la Secția a II-a civilă
Carmen Trănică Teau - judecător la Secția a II-a civilă
Eugenia Voicheci - judecător la Secția a II-a civilă
Iulia Manuela Cîrnu - judecător la Secția a II-a civilă
Petronela Iulia Nițu - judecător la Secția a II-a civilă
Adina Oana Surdu - judecător la Secția a II-a civilă
Lavinia Dascălu - judecător la Secția civilă
Carmen Elena Popoiag - judecător la Secția civilă
Veronica Năstasie - judecător la Secția de contencios administrativ și fiscal
Horațiu Pătrașcu - judecător la Secția de contencios administrativ și fiscal
Anca Mădălina Alexandrescu - judecător la Secția penală
Laura Mihaela Soane - judecător la Secția penală

1. Completul pentru soluționarea recursului în interesul legii ce formează obiectul Dosarului nr. 893/1/2022 este legal constituit conform dispozițiilor art. 516 alin. (1) din Codul de procedură civilă și ale art. 34 alin. (2) din Regulamentul privind organizarea și funcționarea administrativă a Înaltei Curți de Casație și Justiție, republicat, cu completările ulterioare (Regulamentul).

2. Ședința este prezidată de doamna judecător Corina-Alina Corbu, președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție.

3. Procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție este reprezentat de doamna procuror șef al Secției judiciare Antonia Eleonora Constantin.

4. La ședința de judecată participă doamna Mihaela Lorena Repana, magistrat-asistent în cadrul Secțiilor Unite, desemnată în conformitate cu dispozițiile art. 35 din Regulament.

5. Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul pentru soluționarea recursului în interesul legii ia în examinare recursul în interesul legii formulat de Colegiul de conducere al Curții de Apel Iași ce formează obiectul Dosarului nr. 893/1/2022.

6. Magistratul-asistent prezintă referatul cauzei, arătând că a fost depus la dosar raportul întocmit de judecătorii-raportori, precum și punctul de vedere al procurorului general.

7. Constatând că nu sunt chestiuni prealabile, doamna judecător Corina-Alina Corbu, președintele completului, acordă cuvântul asupra recursului în interesul legii reprezentantului procurorului general.

8. Doamna procuror Antonia Eleonora Constantin apreciază că prima orientare jurisprudențială este în litera și în spiritul legii, în sensul că, în cazul în care pârâțul nu predă documentele contabile practicianului în insolvență, la notificarea acestuia, prezumția legală relativă se întinde inclusiv asupra condițiilor răspunderii civile delictuale privind existența faptei ilicite și a prejudiciului, precum și asupra raportului de cauzalitate dintre acestea. De asemenea, apreciază că prima orientare jurisprudențială răspunde cerințelor de echitate și bună-credință, drept care solicită admiterea recursului în interesul legii și pronunțarea unei decizii de unificare a practicii judiciare.

9. Nefiind întrebări pentru reprezentantul procurorului general, doamna judecător Corina-Alina Corbu, președintele completului, declară dezbaterile închise, iar completul rămâne în pronunțare asupra recursului în interesul legii.

ÎNALTA CURTE,

deliberând asupra recursului în interesul legii, constată următoarele:

I. Sesizarea Înaltei Curți de Casație și Justiție și obiectul recursului în interesul legii

10. Prin Hotărârea nr. 12 din 19 aprilie 2022, Colegiul de conducere al Curții de Apel Iași a sesizat Înalta Curte de Casație și Justiție cu soluționarea recursului în interesul legii ce vizează următoarea problemă de drept:

" **1.** În interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 169 alin. (1) lit. d) teza finală din Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, cu modificările și completările ulterioare, în cazul în care pârâțul nu predă documentele și actele financiar-contabile practicianului în insolvență, prezumția legală se întinde și asupra condițiilor răspunderii delictuale privind existența faptei ilicite și asupra prejudiciului?;

2. În interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, cu modificările și completările ulterioare, în ipoteza în care pârâțul nu predă documentele și actele financiar-contabile practicianului în insolvență,

reclamantul are sarcina de a dovedi o legătură de cauzalitate între fapta pârâtului și intrarea debitorului în insolvență?".

II. Dispozițiile legale supuse interpretării Înaltei Curți de Casație și Justiție

11. Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, cu modificările și completările ulterioare (Legea nr. 85/2014):

" **Art. 169. - (1)** La cererea administratorului judiciar sau a lichidatorului judiciar, judecătorul-sindic poate dispune ca o parte sau întregul pasiv al debitorului, persoană juridică, ajuns în stare de insolvență, fără să depășească prejudiciul aflat în legătură de cauzalitate cu fapta respectivă, să fie suportată de membrii organelor de conducere și/sau supraveghere din cadrul societății, precum și de orice alte persoane care au contribuit la starea de insolvență a debitorului, prin una dintre următoarele fapte:

(...)

d) au ținut o contabilitate fictivă, au făcut să dispară unele documente contabile sau nu au ținut contabilitatea în conformitate cu legea. În cazul nepredării documentelor contabile către administratorul judiciar sau lichidatorul judiciar, atât culpa, cât și legătura de cauzalitate între faptă și prejudiciu se prezumă. Prezumția este relativă; (...)"

III. Orientările jurisprudențiale divergente

12. Autorul sesizării a arătat că, în interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, în practica instanțelor judecătorești nu există un punct de vedere unitar cu privire la decelarea condițiilor prevăzute de lege pentru atragerea răspunderii pârâților pentru o parte sau pentru întregul pasiv al debitorului persoană juridică ajuns în stare de insolvență, în ipoteza în care pârâtul nu predă documentele și actele financiar-contabile practicianului în insolvență, precum și cu privire la întinderea prezumției legale reglementate de teza finală a acestui articol, dar și în ceea ce privește sarcina probei.

13. Astfel, într-o primă orientare jurisprudențială s-a apreciat că, în cazul în care pârâtul nu predă documentele contabile practicianului în insolvență, legiuitorul a instituit o prezumție legală relativă cu privire la condițiile răspunderii delictuale, astfel încât acțiunea reclamantului se impune a fi admisă, fără ca acesta să aibă sarcina de a proba o legătură de cauzalitate suplimentară între faptă și starea de insolvență.

14. În argumentarea acestei opinii s-a avut în vedere că răspunderea specială delictuală reglementată de art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014 presupune următoarele condiții: existența unei fapte ilicite, a unui prejudiciu, a legăturii de cauzalitate între faptă și prejudiciu și a vinovăției.

15. După deschiderea procedurii de insolvență, debitorul are obligația de a pune la dispoziția practicianului în insolvență toate documentele contabile ale societății, iar în baza lor și în exercitarea atribuțiilor prevăzute de art. 97 alin. (1) din Legea nr. 85/2014, acesta din urmă trebuie să stabilească cauzele stării de insolvență și să analizeze dacă aceasta a fost cauzată de organele de conducere prin săvârșirea faptelor prevăzute de art. 169 din Legea nr. 85/2014.

16. Potrivit primei teze a art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, persoanei care a contribuit la starea de insolvență a debitorului i se atrage răspunderea dacă a ținut o contabilitate fictivă, a făcut să dispară unele documente contabile sau nu a ținut contabilitatea în conformitate cu legea.

17. Pentru cazul în care pârâții nu predau documentația financiar-contabilă practicianului în insolvență desemnat ca administrator sau lichidator judiciar al debitorului, deși răspund de ținerea acestor evidențe potrivit normelor contabile, este imposibil a se verifica dacă pârâtul a ținut o contabilitate fictivă, a făcut să dispară unele documente contabile sau nu a ținut contabilitatea în conformitate cu legea.

18. Din acest motiv, legiuitorul a instituit o prezumție legală relativă, în teza finală a art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, potrivit căreia, în cazul nepredării documentelor contabile către administratorul judiciar sau lichidatorul judiciar, atât culpa, cât și legătura de cauzalitate între faptă și prejudiciu se prezumă.

19. În cadrul acestei prime orientări jurisprudențiale, instanțele au considerat că prezumția legală a existenței culpei și a unei legături de cauzalitate între faptă și prejudiciu nu poate fi limitată strict la cele două elemente din cadrul răspunderii civile delictuale, pentru că o astfel de limitare nu are sens.

20. Așa cum este formulată teza finală a art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, rezultă că atât culpa, cât și legătura de cauzalitate se prezumă în cazul nepredării documentelor contabile către administratorul judiciar sau lichidatorul judiciar, de unde se concluzionează că legiuitorul a înțeles să instituie prin acest text de lege și prezumția legală a săvârșirii faptei delictuale, dacă pârâtul nu predă documentele contabile practicianului în insolvență.

21. În plus, se consideră că, atunci când se prezumă legătura de cauzalitate, aceasta nu poate exista fără faptă și fără prejudiciu. Atât timp cât legea nu a prevăzut ca ipoteză de aplicare a acestei prezumții stabilirea existenței faptei prevăzute de art. 169 alin. (1) lit. d) prima teză din Legea nr. 85/2014, ci doar nepredarea actelor contabile, rezultă cu claritate că legea a prezumat în același timp cu legătura de cauzalitate și existența faptei de neținere a contabilității, precum și prejudiciul produs prin neținerea contabilității. În ceea ce privește prejudiciul s-a considerat că acesta constă în ajungerea debitorului în stare de insolvență și se cuantifică în concret prin contravaloarea pasivului rămas neacoperit.

22. În concluzie, prezumția legală se referă atât la culpă, legătură de cauzalitate, cât și la săvârșirea faptei și la prejudiciu (intrarea debitorului în insolvență).

23. Pentru a pronunța o soluție identică, alte instanțe au mai argumentat că neținerea contabilității este o faptă negativă, ce nu poate fi probată decât prin faptul pozitiv contrar. În condițiile în care fostul administrator social nu a predat documentele contabile ale debitorului falit, în termenul fixat de legiuitor, se naște prezumția că nu s-a ținut contabilitatea respectivei societăți. Această prezumție poate fi răsturnată de partea pârâtă prin predarea documentelor către practicianul în insolvență. Nepredând actele financiar-contabile, nu se poate stabili dacă a fost ținută contabilitatea în conformitate cu legea sau dacă au dispărut anumite documente contabile, iar sarcina probei faptului pozitiv cu privire și la acest aspect revine tot pârâtului și nu reclamantului, pentru care împrejurarea respectivă constituie un fapt negativ, imposibil de dovedit. Nepredarea actelor contabile prezumă relativ neținerea contabilității în conformitate cu legea, ceea ce dă dreptul judecătorului să prezume și că fapta a cauzat intrarea debitorului în insolvență.

24. Prin urmare, simpla nepredare a documentelor contabile de către fostul administrator social poate conduce la antrenarea răspunderii patrimoniale a acestuia pentru pasivul societății, fără a fi necesară administrarea de dovezi suplimentare privind existența faptei delictuale, a prejudiciului și a legăturii de cauzalitate între faptă și starea de insolvență. În lipsa prezentării de către pârât a documentelor contabile, este imposibilă o analiză a modului în care a fost ținută contabilitatea și a cauzelor concrete care au determinat insolvența, iar această situație este chiar rezultatul conduitei culpabile a pârâtului, care, în calitate de administrator statutar, are obligația de a evidenția în contabilitate toate operațiunile efectuate. Or, neîndeplinirea acestei obligații transferă în sarcina pârâtului obligația de a dovedi că a respectat normele care reglementează modul de ținere a contabilității și că faptele sale nu au cauzat insolvența.

25. Potrivit acestei orientări jurisprudențiale, a se solicita reclamantului (administrator sau lichidator judiciar sau creditor) să probeze, pe de o parte, că pârâtul a ținut o contabilitate fictivă, a făcut să dispară unele documente contabile sau nu a ținut contabilitatea în conformitate cu legea, iar, pe de altă parte, că aceste fapte ar fi determinat intrarea debitorului în insolvență, în condițiile în care se refuză predarea documentelor contabile ale societății chiar de către pârât, este o sarcină imposibilă, care face din acțiunea întemeiată pe prevederile art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014 o procedură iluzorie, iar, în final, conduce la o încurajare a persoanelor responsabile cu ținerea evidențelor contabile să nu prezinte aceste documente.

26. În sensul primei orientări jurisprudențiale au fost anexate sesizării hotărâri judecătorești definitive pronunțate de curțile de apel Alba Iulia, Brașov, București, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Oradea, Suceava, Târgu Mureș, Timișoara, Iași, precum și tribunale din circumscripțiile teritoriale ale acestora.

27. S-a exprimat și opinia nuanțată că reclamantul trebuie să probeze totuși refuzul nejustificat de predare a acestor acte de către pârât, aspect ce se impune a fi verificat din oficiu, mai precis că: practicianul în insolvență a solicitat expres documentele contabile printr-o notificare (sau scrisoare recomandată, e-mail etc.), notificarea a ajuns la destinatar, acesta din urmă a refuzat nejustificat predarea documentelor (refuzul rezultând explicit din poziția procesuală a pârâtului sau implicit din pasivitatea procesuală a acestuia). În acest sens, au fost identificate hotărâri judecătorești definitive ale curților de apel Timișoara, București, Alba Iulia.

28. Contrar acestei opinii, în sensul că prezumția legală nu este legată de preexistența unor notificări adresate pârâtului, au fost pronunțate hotărâri judecătorești definitive de către Curtea de Apel București, Curtea de Apel Cluj și Curtea de Apel Galați.

29. În cea de-a doua orientare jurisprudențială s-a considerat că, în cazul în care pârâtul nu predă documentele contabile practicianului în insolvență, acest fapt singur nu poate conduce la angajarea răspunderii personale, fiind necesară administrarea de către reclamant de dovezi privind existența faptei, a prejudiciului și a unei a doua legături de cauzalitate, cea dintre faptă și starea de insolvență, legătură de cauzalitate care nu beneficiază de prezumția legală din teza finală a art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014.

30. În argumentarea acestei opinii s-a arătat că art. 169 alin. (1) lit. d) teza finală din Legea nr. 85/2014 instituie o prezumție legală doar cu privire la culpă și la legătura de cauzalitate între faptă și prejudiciu, astfel încât reclamantul nu este dispensat de a proba existența faptei, a prejudiciului și a împrejurării că fapta a determinat intrarea debitorului în insolvență. Prezumția legală nu se poate întinde și asupra celorlalte condiții ale răspunderii delictuale.

31. Invocarea prezumției instituite de art. 169 alin. (1) lit. d) teza finală din Legea nr. 85/2014 va fi lipsită de relevanță dacă, prioritar, reclamantul nu își respectă obligația de a face dovada săvârșirii unei fapte și a legăturii de cauzalitate între faptă și starea de insolvență, intervenită anterior nașterii obligației de predare a documentelor contabile în cadrul procedurii insolvenței.

32. Astfel, pentru antrenarea răspunderii speciale, trebuie îndeplinite, pe lângă condițiile răspunderii civile delictuale prevăzute de art. 1.349 și următoarele din Codul civil (existența unei fapte ilicite, existența unui prejudiciu, legătura de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu, existența vinovăției celui care a cauzat prejudiciul), și condiția specială ca fapta să fi produs intrarea debitorului în insolvență. Potrivit acestei orientări jurisprudențiale, intrarea debitorului în insolvență nu face parte din condiția prejudiciului, ci este o condiție distinctă, rezultată din exprimarea textului: "persoane care au contribuit la starea de insolvență a debitorului".

33. În argumentarea acestui punct de vedere s-au reținut și considerente ale Deciziei Curții Constituționale nr. 370 din 3 iunie 2021, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 771 din 10 august 2021, referitoare la respingerea excepției de neconstituționalitate a prevederilor art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014.

34. În sensul acestei orientări jurisprudențiale au fost anexate sesizării hotărâri judecătorești definitive ale curților de apel Alba Iulia, București, Suceava și Timișoara, precum și ale tribunalelor aflate în raza teritorială a acestora.

IV. Jurisprudența Curții Constituționale

35. Curtea Constituțională a respins, ca neîntemeiată, excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 169 alin. (1) lit. d) teza finală din Legea nr. 85/2014, prin Decizia nr. 370 din 3 iunie 2021, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 771 din 10 august 2021.

36. În considerentele acestei decizii s-a reținut, la paragraful 24, cu privire la fapta prevăzută de art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, "că aceasta se referă la trei ipoteze, și anume s-a ținut o contabilitate fictivă, s-a făcut să dispară unele documente contabile sau nu s-a ținut contabilitatea în conformitate cu legea. În ceea ce privește obligația de a ține registrele cerute de lege, condiția impusă de legiuitor este că neîndeplinirea acesteia, adică faptul că nu s-a ținut contabilitatea în conformitate cu legea, să fi contribuit la ajungerea societății în stare de insolvență. Așadar, simplul fapt că nu s-ar fi ținut contabilitatea potrivit legii nu este de natură să ducă la angajarea răspunderii în lipsa dovedirii raportului de cauzalitate între această faptă și ajungerea societății în stare de insolvență".

37. De asemenea, Curtea Constituțională a arătat că: "Pentru ca nerespectarea prevederilor referitoare la evidența contabilității să atragă răspunderea pentru intrarea în insolvență, Curtea reține ca fiind necesară dovedirea existenței prejudiciului, a culpei și a legăturii de cauzalitate între faptă și intrarea în insolvență a debitoarei. Întrucât acțiunea necesită stabilirea unei legături de cauzalitate între fapta administratorului și insuficiența activului, nu este suficientă existența faptei de a nu ține o contabilitate periodică și nerespectarea dispozițiilor legale, fără a se concretiza modul în care această faptă a dus la insuficiența activelor. Indiferent dacă este instituită prezumția că nu a fost ținută contabilitatea în conformitate cu legea, pentru atragerea răspunderii este necesară probarea faptului că neîndeplinirea obligațiilor prevăzute de legea contabilității a contribuit la starea de insolvență. Nedepunerea documentelor cerute de lege nu este echivalentă cu neîntocmirea contabilității sau cu întocmirea acesteia cu nerespectarea legii. În orice caz, este necesară mai întâi dovada certă a săvârșirii faptelor referitoare la ținerea contabilității și apoi caracterul lor ilicit, aplicarea prezumției relative referitoare la culpă și legătura de cauzalitate fiind ulterioară. Curtea subliniază însă că aceste aspecte nu intră în sfera atribuțiilor instanței de contencios constituțional, ci rămân la latitudinea instanței competente, întrucât administratorul judiciar ori, după caz, lichidatorul judiciar, ori de câte ori identifică persoanele culpabile de starea de insolvență a debitorului, va promova acțiunea în antrenarea răspunderii patrimoniale" (paragraful 28).

38. Concluzionând, Curtea Constituțională a constatat că "prin noua reglementare cuprinsă în art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, criticată în speță, legiuitorul a realizat o modificare esențială, ce ține de fapta de neținere a contabilității, și anume aceea că, în cazul nepredării documentelor contabile către administratorul judiciar sau lichidatorul judiciar, atât culpa, cât și legătura de cauzalitate între faptă și prejudiciu se prezumă relativ. Faptul că administratorul social sau lichidatorul judiciar nu au pus la dispoziția practicianului evidența contabilă, în temeiul obligației legale care le incumbă, naște prezumția relativă că evidența contabilă nu s-a ținut, fiind necesar și suficient ca persoanele a căror răspundere se angajează să fi contribuit la starea de insolvență a debitorului. Curtea precizează că autorul faptei poate însă să răstoarne prezumția de neținere a contabilității prin predarea către practicianul în insolvență a documentelor contabile" (paragraful 30).

V. Jurisprudența Înaltei Curți de Casație și Justiție

39. Nu au fost identificate decizii relevante pronunțate de Înalta Curte de Casație și Justiție în mecanismele de unificare a practicii judiciare cu privire la problema de drept ce constituie obiectul sesizării de față.

VI. Opinia Colegiului de conducere al Curții de Apel Iași

40. Colegiul de conducere al Curții de Apel Iași a apreciat că recursul în interesul legii este admisibil, având în vedere că există practică judiciară neunitară cu privire la problema de drept ce formează obiectul sesizării, astfel cum rezultă din hotărârile judecătorești definitive anexate sesizării, însă nu a expus un punct de vedere propriu cu privire la respectiva problemă de drept.

VII. Opinia procurorului general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție

41. Prin punctul de vedere formulat la data de 2 iunie 2022, Ministerul Public - Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție a apreciat ca fiind în spiritul și litera legii prima orientare jurisprudențială, cu precizarea că nepredarea documentelor contabile către administratorul judiciar sau lichidatorul judiciar presupune o solicitare expres formulată de către acesta din urmă.

42. Analizând textul supus interpretării, s-a arătat că răspunderea prevăzută de art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014 este un tip special de răspundere civilă delictuală pentru fapta proprie și că, pentru angajarea acesteia, trebuie îndeplinite cumulativ condițiile rezultate din economia art. 1.357 din Codul civil referitoare la existența faptei ilicite, a prejudiciului, a legăturii de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu și vinovăția făptuitorului.

43. În ceea ce privește fapta ilicită, deși reglementarea analizată se referă în terminis numai la prezumția de culpă și de legătură de cauzalitate între faptă și prejudiciu, în realitate, intenția legiuitorului a fost în sensul de a institui o prezumție relativă (*juris tantum*) și cu privire la fapta ilicită, orice altă interpretare contrară lipsind textul de aplicabilitate practică și de finalitatea pentru care a fost edictat.

44. Astfel, refuzul administratorilor statutari de a preda administratorului judiciar sau lichidatorului judiciar, după prealabila notificare, documentele contabile ale societății aflate în insolvență naște o prezumție de săvârșire a faptelor prevăzute de art. 169 alin. (1) lit. d) teza întâi din Legea nr. 85/2014.

45. Soluția oferită de noua reglementare, chiar dacă imperfectă din perspectiva redactării normei, este echitabilă și a oferit un răspuns neajunsurilor reglementărilor anterioare, de vreme ce practicianul în insolvență, confruntat cu refuzul de a-i fi puse la dispoziție documentele contabile ale debitorului, pe care le-a solicitat, în prealabil, nu este pus în situația de a face o *probatio diabolica*, pentru a demonstra temeinicia demersului său judiciar. Pe de altă parte, echitatea interpretării și aplicării legii în sensul de a se considera că prezumția legală nou instituită de legiuitor vizează și existența faptei de a ține o contabilitate fictivă, de a face să dispară unele documente contabile sau de a nu ține contabilitatea în conformitate cu legea rezidă în aceea că un comportament neloial al membrilor organelor de conducere ale societății debitoare nu este valorificat în favoarea acestora, cu încălcarea principiului *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*, care, în dreptul contemporan, este aplicabil, deopotrivă, în planul dreptului procesual (exercitarea acțiunii în justiție), precum și cu privire la dreptul material.

46. În fine, o altă regulă de interpretare logică a legii este cea a interpretării normei juridice astfel încât aceasta să fie aplicabilă. Or, în măsura în care legea ar fi interpretată în sensul că prezumția legală relativă instituită prin teza a doua a lit. d) din art. 169 alin. (1) al Legii nr. 85/2014 nu acoperă și fapta ilicită, ar însemna ca noua reglementare să fie aplicată fără observarea scopului pentru care a fost edictată, acela de a surmonta neajunsurile reglementării anterioare, observate în practica judiciară.

47. Prejudiciul, o altă condiție a răspunderii instituite de art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014, este dat de o parte sau de întregul pasiv al debitorului, persoană juridică ajunsă în stare de insolvență, fără a putea fi depășit prejudiciul aflat în legătură de cauzalitate cu fapta respectivă. În cererea pe care o formulează, practicianul în insolvență trebuie să indice valoarea prejudiciului, în limitele acestei valori urmând a se analiza raportul de cauzalitate.

48. Legătura de cauzalitate este cea de-a treia condiție a răspunderii prevăzute de art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014. Fiind în prezența unei răspunderi civile reparatorii, această condiție esențială funcționează nu doar ca o condiție a răspunderii civile, ci și ca un criteriu pe baza căruia se stabilește

întinderea obligației de reparare a prejudiciului, deoarece dreptul la reparație poate fi recunoscut numai pentru și în limitele prejudiciului care este, în mod neîndoielnic, consecința faptei ilicite.

49. În privința răspunderii speciale reglementate de art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014 este necesară, așadar, stabilirea cumulativă a două legături de cauzalitate.

50. În primul rând, răspunderea implică reținerea raportului de cauzalitate între fapta ilicită și starea de insolvență, în sensul că lipsa disponibilităților financiare pentru plata datoriilor exigibile trebuie să fi fost generată de fapta care atrage răspunderea.

51. În al doilea rând, în concepția art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014, răspunderea membrilor organelor de conducere și/sau supraveghere ale debitorului, persoană juridică, ajuns în stare de insolvență, precum și a altor persoane care au contribuit la starea de insolvență presupune reținerea raportului de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciul cauzat, dat fiind că ne aflăm în prezența unei răspunderi reparatorii.

52. Refuzul nejustificat de predare a evidențelor contabile, constituind fie o faptă de favorizare, fie de tăinuire sau de împiedicare ori întârziere a chemării în judecată a autorului faptei ilicite, în sensul art. 1.369 din Codul civil, face parte din complexul causal, cu rol de condiție causală.

53. Astfel, prezumția existenței legăturii de cauzalitate funcționează atât în privința raportului de cauzalitate dintre fapta ilicită și prejudiciu (înțeles inclusiv ca ajungere a debitorului în stare de insolvență), cât și sub aspectul întinderii prejudiciului indicat de practicianul în insolvență.

54. Prezumția legăturii de cauzalitate în cazul analizat funcționează și în privința producerii stării de insolvență. În acest caz, prezumția privește legătura de cauzalitate dintre faptele indicate în teza întâi a art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014 și starea de insolvență, întrucât ținerea necorespunzătoare a contabilității și denaturarea funcției de evidență a acestei operațiuni constituie premise ale intrării în insolvență.

55. Condiția vinovăției rezultă indirect din art. 169 alin. (1) și (2) din Legea nr. 85/2014 care se referă la "persoane culpabile" de starea de insolvență a debitorului, majoritatea faptelor prevăzute în alin. (1) fiind fapte intenționate. În cazul faptei prevăzute de art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, culpa, înțeleasă ca vinovăție, este prezumată relativ de legiuitor, acest aspect nefăcând obiectul vreunei controverse.

56. Așadar, din analiza textului de lege și față de finalitatea reglementării în materie, rezultă că prezumția scutește practicianul în insolvență, reclamant în aceste cauze, de dovada elementelor răspunderii patrimoniale, fiind în sarcina părților să probeze contrariul, respectiv că insolvența nu a fost cauzată de faptele enumerate în ipoteza normei, respectiv de ținerea unei contabilități fictive, de dispariția documentelor contabile ori de neținerea contabilității în conformitate cu legea.

57. Interpretarea și aplicarea legii în sensul primei orientări de jurisprudență nu lipsesc părții de orice apărare. Aceștia se pot apăra indicând lipsa de fundament factual al prezumției, în sensul că practicianul în insolvență nu a notificat debitorul pentru a-i pune la dispoziție documentele contabile sau că refuzul de a prezenta aceste documente nu a fost nejustificat, ci s-a datorat unor cauze străine care exclud vinovăția lor, precum factori de natură obiectivă sau fapta unor terți pentru care nu sunt ținute să răspundă ori pot prezenta documentele contabile pentru stabilirea cauzalității exacte a insolvenței.

58. De aceea, atâta vreme cât există certitudinea că administratorul sau, după caz, asociatul care deține documentele contabile ale societății a fost notificat și a intrat în posesia notificării, cunoscând că i s-a cerut predarea acestora, simplul refuz nejustificat de predare a lor este suficient pentru antrenarea răspunderii patrimoniale pentru pasivul societății insolvente.

59. Această orientare nu contravine Deciziei Curții Constituționale nr. 370 din 3 iunie 2021, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 771 din 10 august 2021, întrucât, în paragraful 30, Curtea a reținut că fapta administratorului social de a nu pune la dispoziția practicianului evidența contabilă, în temeiul obligației legale care îi incumbă, naște prezumția relativă că evidența contabilă nu s-a ținut, autorul faptei putând să răstoarne prezumția de neținere a contabilității prin predarea către practicianul în insolvență a documentelor contabile.

60. În concluzie, procurorul general a apreciat că, în interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 169 alin. (1) lit. d) teza a doua din Legea nr. 85/2014, în cazul în care pârâțul nu predă documentele contabile practicianului în insolvență judiciar, la notificarea acestuia din urmă, prezumția legală relativă se întinde și asupra condițiilor răspunderii civile delictuale privind existența faptei ilicite și a prejudiciului, înțeles atât ca stare de insolvență a debitorului, cât și ca pasiv al acestuia, ce se solicită a fi suportat în această procedură.

VIII. Opinia judecătorilor-raportori

61. Judecătorii-raportori au apreciat că recursul în interesul legii este admisibil și că, în interpretarea și aplicarea unitară a dispozițiilor art. 169 alin. (1) lit. d) teza a doua din Legea nr. 85/2014, în cazul în care pârâțul nu predă documentele contabile practicianului în insolvență, după prealabila notificare, se prezumă relativ întrunirea tuturor condițiilor necesare atragerii răspunderii patrimoniale pentru fapta prevăzută de art. 169 alin. (1) lit. d) din aceeași lege.

IX. Înalta Curte de Casație și Justiție

IX.1. Asupra admisibilității recursului în interesul legii

62. Potrivit dispozițiilor art. 514 din Codul de procedură civilă, "Pentru a se asigura interpretarea și aplicarea unitară a legii de către toate instanțele judecătorești, procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, din oficiu sau la cererea ministrului justiției, Colegiul de conducere al Înaltei Curți de Casație și Justiție, colegiile de conducere ale curților de apel, precum și Avocatul Poporului au îndatorirea să ceară Înaltei Curți de Casație și Justiție să se pronunțe asupra problemelor de drept care au fost soluționate diferit de instanțele judecătorești".

63. Verificându-se regularitatea sesizării, se constată că Înalta Curte de Casație și Justiție a fost legal sesizată de Colegiul de conducere al Curții de Apel Iași (conform Hotărârii nr. 12 din 19 aprilie 2022), acesta având, potrivit dispozițiilor art. 514 din Codul de procedură civilă, legitimare procesuală pentru declanșarea mecanismului de unificare a practicii judiciare, în scopul interpretării și aplicării unitare a legii.

64. În privința cerințelor de formă ale promovării recursului în interesul legii, ele rezultă din prevederile art. 515 din Codul de procedură civilă, conform cărora acesta este "admisibil numai dacă se face dovada că problemele de drept care formează obiectul judecății au fost soluționate în mod diferit prin hotărâri judecătorești definitive, care se anexează cererii".

65. Ca atare, din conținutul normei procedurale menționate reiese că trebuie îndeplinite următoarele condiții pentru ca recursul în interesul legii să fie admisibil:

- sesizarea să aibă ca obiect o problemă de drept;
- problema de drept să fi fost dezlegată diferit de instanțele judecătorești;

- dovada soluționării diferite de către instanțele judecătorești să se facă prin hotărâri judecătorești definitive;

- hotărârile judecătorești definitive să fie anexate cererii.

66. Din analiza memoriului de sesizare cu recurs în interesul legii, precum și a documentelor anexate rezultă îndeplinirea cerințelor formale de admisibilitate anterior enumerate.

67. Astfel, potrivit celor arătate în cuprinsul actului de sesizare, precum și din anexele acestuia, reiese că există practică judiciară neunitară în interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, mai exact a ariei de cuprindere a prezumției pe care o conține teza a doua a acestor prevederi legale, sub aspectul elementelor constitutive ale răspunderii, pe care legea le consideră dovedite.

68. Este vorba, în mod evident, de o problemă de drept, în sensul art. 515 din Codul de procedură civilă, care a suscitat interpretări diferite, determinate, în principal, de lipsa de rigoare a textului legal.

69. De asemenea, dovada unor astfel de soluționări diferite ale problemei de drept menționate, prin hotărâri judecătorești definitive, s-a făcut potrivit materialului anexat sesizării de recurs în interesul legii.

IX.2. Asupra fondului recursului în interesul legii

70. Astfel cum s-a menționat în analiza condițiilor de admisibilitate a sesizării, problema de drept care a primit dezlegări diferite din partea instanțelor de judecată este cea referitoare la interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, text de lege care reglementează răspunderea patrimonială a persoanelor care au deținut calitatea de membri în organele de conducere și/sau supraveghere din cadrul societății, precum și a oricăror alte persoane care au contribuit la starea de insolvență a debitorului pentru următoarea faptă: "au ținut o contabilitate fictivă, au făcut să dispară unele documente contabile sau nu au ținut contabilitatea în conformitate cu legea" (teza întâi), precizându-se că, "în cazul nepredării documentelor contabile către administratorul judiciar sau lichidatorul judiciar, atât culpa, cât și legătura de cauzalitate între faptă și prejudiciu se prezumă. Presumția este relativă" (teza a doua).

71. Controversa poartă asupra sferei de cuprindere a prezumției legale pe care o conține teza a doua a art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, din perspectiva condițiilor necesare pentru antrenarea răspunderii speciale, pe care legea le consideră dovedite.

72. Interpretarea corectă trebuie realizată ținându-se seama, deopotrivă, de natura juridică a răspunderii, premisele, condițiile și întinderea răspunderii pentru fapta incriminată la lit. d) a art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014. Totodată, se va avea în vedere rațiunea care a justificat instituirea prezumției legale pentru cazul în care nu sunt predate documentele contabile către administratorul sau lichidatorul judiciar, regimul juridic și efectele acestei prezumții legale din perspectiva condițiilor necesare pentru antrenarea răspunderii patrimoniale pentru fapta descrisă la art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014.

73. Cadrul normativ în domeniul atragerii răspunderii patrimoniale pentru intrarea în insolvență se regăsește în titlul II dedicat Procedurii insolvenței, capitolul I, secțiunea a 8-a, denumită Atragerea răspunderii pentru intrarea în insolvență din Legea nr. 85/2014.

74. Dispozițiile art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014 reglementează anumite cazuri expres determinate, în care membrii organelor de conducere și/sau supraveghere ale persoanei juridice ajunse în

stare de insolvență sau orice altă persoană vor fi obligați să suporte o parte sau întregul pasiv al debitorului insolvent, dacă prin activitatea lor au contribuit la producerea stării de insolvență. Se remarcă natura specială a acestui tip de răspundere care se diferențiază de răspunderea civilă delictuală din dreptul comun, deoarece faptele ilicite reglementate în condițiile art. 169 din Legea nr. 85/2014 nu sunt generice, așa cum sunt în cazul răspunderii civile delictuale de drept comun, întemeiate pe dispozițiile art. 1.349 din Codul civil.

75. Răspunderea persoanelor vizate de textul legal, în cazul în care prin faptele lor au cauzat starea de insolvență a debitorului, este subordonată scopului procedurii insolvenței, acela de a acoperi pasivul debitorului. Acest pasiv este constituit din obligațiile asumate de debitor față de creditori și neexecutate la momentul când au devenit exigibile, respectiv din totalitatea creanțelor înscrise în tabelul definitiv de creanțe. Membrii organelor de conducere/supraveghere ale persoanei juridice sau orice altă persoană suportă o parte din pasiv sau întregul pasiv nu pentru că ei l-au produs în mod direct în dauna creditorilor, ci pentru că, prin săvârșirea faptelor descrise de lege, au contribuit la ajungerea debitorului în stare de insolvență, adică aceea stare a patrimoniului caracterizată prin insuficiența fondurilor bănești disponibile pentru plata datoriilor exigibile.

76. Răspunderea reglementată de art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014 este o răspundere față de debitorul persoană juridică, pentru că acestuia i s-a cauzat starea de insolvență, ca expresie a prejudiciului încercat. De aceea, raportul de cauzalitate, condiție sine qua non a antrenării răspunderii alături de celelalte elemente, se stabilește între una din faptele descrise în art. 169 alin. (1) lit. a)-h) din Legea nr. 85/2014 și starea de insolvență în care se află debitorul din cauza săvârșirii acestor fapte.

77. Fiind o formă specială de răspundere civilă delictuală, legea stabilește care sunt părțile raportului juridic pe care se grefează acțiunea în atragerea răspunderii pentru intrarea debitorului în insolvență.

78. Titularul acestei acțiuni nu poate fi orice creditor prejudiciat. Acțiunea în antrenarea răspunderii patrimoniale poate fi exercitată, în principal, de administratorul judiciar ori, după caz, lichidatorul judiciar, în calitatea sa de organ al procedurii. Potrivit art. 169 alin. (2) din Legea nr. 85/2014, dacă administratorul judiciar ori, după caz, lichidatorul judiciar nu a indicat persoanele culpabile de starea de insolvență a debitorului, acțiunea poate fi introdusă de președintele comitetului creditorilor în urma hotărârii adunării creditorilor sau, dacă nu s-a constituit comitetul creditorilor, de un creditor desemnat de adunarea creditorilor ori creditorul care deține mai mult de 30% din valoarea creanțelor înscrise la masa credală.

79. Sfera persoanelor responsabile, împotriva cărora se îndreaptă acțiunea în răspundere, este expres delimitată prin dispozițiile art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014. Prevederile legale analizate se referă la membrii organelor de conducere și/sau supraveghere din cadrul societății, precum și la orice alte persoane care au contribuit la starea de insolvență a debitorului, prin una dintre faptele descrise la art. 169 alin. (1) lit. a)-h) din Legea nr. 85/2014.

80. De regulă, subiecții cărora legea le conferă legitimare procesuală activă sunt persoane care nu se află în raporturi juridice preexistente și directe cu autorul fetei ilicite, care are calitatea de pârât în cadrul acțiunii în răspundere patrimonială. Această situație este justificată prin aceea că acțiunea în răspundere reglementată de art. 169 și următoarele din Legea nr. 85/2014 este o acțiune colectivă, care profită tuturor creditorilor înscrși la masa credală, aceștia realizându-și creanțele în ordinea prevăzută de lege. Prejudiciul la care se referă art. 169 alin. (1) din lege dobândește, la rândul său, caracter colectiv și unitar, pentru că vizează o parte sau întregul pasiv neacoperit din cauza insuficienței activelor debitorului.

81. Din interpretarea logică a prevederilor alin. (1) al art. 169 din Legea nr. 85/2014 și ținând seama de scopul procedurii insolvenței reliefat în cuprinsul art. 2 din același act normativ, rezultă că răspunderea persoanelor care au contribuit la starea de insolvență prin una dintre faptele enumerate depinde de existența și actualitatea procedurii de insolvență deschise față de debitorul persoană juridică și de constatarea insuficienței activului pentru plata întregului pasiv. Răspunderea persoanelor vinovate se antrenează exclusiv în considerarea realizării scopului procedurii insolvenței.

82. Răspunderea membrilor organelor de supraveghere/conducere sau a oricărei persoane care a cauzat starea de insolvență a debitorului persoană juridică constituie parte integrantă din procedura insolvenței privită în ansamblul legii-cadru în materie. Așa cum rezultă din dispozițiile art. 171 din Legea nr. 85/2014, această formă de răspundere poate fi declanșată atât în etapa procedurii reorganizării judiciare, cât și în faliment, atât în cazul procedurii generale, cât și în cazul procedurii simplificate. În situația reorganizării judiciare, sumele de bani obținute ca urmare a atragerii răspunderii persoanelor responsabile vor fi destinate plății creanțelor potrivit programului de plăți, completării fondurilor necesare continuării activității debitorului, iar în caz de faliment, aceste sume au rolul de a stinge pasivul debitorului rămas neacoperit în urma operațiunilor de lichidare.

83. Acțiunea poate fi exercitată doar în cadrul procedurii insolvenței, iar nu și după închiderea ei sau independent de procedură. Închiderea procedurii insolvenței, prin efectele pe care le generează, plasează acțiunea în răspundere în afara cadrului legal de exercitare.

84. Așadar, premisele care circumstanțiază activarea răspunderii patrimoniale sunt reprezentate de existența și actualitatea procedurii de insolvență și de insuficiența activului necesar pentru plata pasivului debitorului insolvent.

85. Antrenarea răspunderii membrilor organelor de conducere și/sau supraveghere ale debitorului persoană juridică sau a oricărei alte persoane care a contribuit la starea de insolvență a debitorului prin faptele expres și limitativ prevăzute de lege presupune îndeplinirea cumulativă a următoarelor condiții: fapta ilicită a membrilor organelor de conducere/supraveghere sau a oricărei alte persoane care a contribuit la producerea stării de insolvență, faptă care să se încadreze în cel puțin unul dintre cazurile prevăzute art. 169 alin. (1) lit. a)-h) din Legea nr. 85/2014, prejudiciul, raportul de cauzalitate dintre fapta ilicită și prejudiciu și culpa persoanelor a căror răspundere se solicită a fi antrenată.

86. În raport cu limitele investiției determinate de problema de drept care a primit rezolvări diferite în jurisprudență, analiza condițiilor necesare pentru antrenarea răspunderii patrimoniale va fi restrânsă la fapta prevăzută de art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014.

87. În ceea ce privește fapta ilicită, potrivit dispozițiilor legale care o reglementează, aceasta poate fi săvârșită prin una dintre următoarele modalități: ținerea unei contabilități fictive, ascunderea unor documente contabile, neținerea contabilității în conformitate cu legea.

88. Normele juridice care reglementează organizarea și ținerea evidențelor contabile sunt cuprinse în Legea contabilității nr. 82/1991, republicată, cu modificările și completările ulterioare (Legea contabilității nr. 82/1991), precum și în normele sale de aplicare. Potrivit dispozițiilor art. 1 alin. (1) din Legea nr. 82/1991, "Societățile comerciale, societățile/companiile naționale, regiile autonome, institutele naționale de cercetare-dezvoltare, societățile cooperatiste și celelalte persoane juridice au obligația să organizeze și să conducă contabilitatea financiară, potrivit prezentei legi", în timp ce, în conformitate cu art. 2 alin. (1) din același act normativ, "Contabilitatea este o activitate specializată în măsurarea, evaluarea, cunoașterea, gestiunea și controlul activelor, datoriilor și capitalurilor proprii, precum și a rezultatelor obținute din activitatea persoanelor prevăzute la art. 1. În acest scop, contabilitatea trebuie să asigure înregistrarea cronologică și sistematică, prelucrarea, publicarea și păstrarea informațiilor cu privire la poziția financiară, performanța financiară și alte informații referitoare la activitatea desfășurată, atât pentru cerințele interne ale acestora, cât și în relațiile cu investitorii prezenți și potențiali, creditorii financiari și comerciali, clienții, instituțiile publice și alți utilizatori". O atare obligație este instituită în mod expres în sarcina administratorilor și prin dispozițiile art. 73 alin. (1) lit. c) și e) din Legea societăților nr. 31/1990, republicată, cu modificările și completările ulterioare, care statuează că administratorii sunt solidar răspunzători față de societate, printre altele, pentru "existența registrelor cerute de lege și corecta lor ținere", precum și de "stricta îndeplinire a îndatoririlor pe care legea, actul constitutiv le impune".

89. În orice procedură de insolvență, analiza documentelor contabile este esențială pentru stabilirea cauzelor și împrejurărilor intrării în insolvență. Din acest motiv, legea impune obligația depunerii acestor documente încă de la momentul deschiderii procedurii de insolvență, astfel cum rezultă din prevederile art. 74 din Legea nr. 85/2014, potrivit cărora, "În termen de 10 zile de la deschiderea procedurii, debitorul este obligat să depună la dosarul cauzei actele și informațiile prevăzute la art. 67 alin. (1)".

90. În cuprinsul art. 99 alin. (1) din Legea nr. 85/2014 este instituită obligația practicianului în insolvență desemnat să gestioneze procedura să trimită, în urma deschiderii procedurii, o notificare individuală debitorului, în considerarea prevederilor art. 74 din Legea nr. 85/2014. Totodată, art. 99 alin. (3) din Legea nr. 85/2014 stabilește că notificarea prevăzută la alin. (1) se realizează potrivit prevederilor Codului de procedură civilă și se va publica pe cheltuiuala averii debitorului, într-un ziar de largă circulație și în Buletinul procedurilor de insolvență.

91. Una dintre atribuțiile principale ale administratorului judiciar desemnat în cadrul unei proceduri de insolvență constă, potrivit art. 58 alin. (1) lit. b) din Legea nr. 85/2014, în "examinarea activității debitorului și întocmirea unui raport amănunțit asupra cauzelor și împrejurărilor care au dus la apariția stării de insolvență, cu menționarea eventualelor indicii sau elemente preliminare privind persoanele cărora le-ar fi imputabilă și cu privire la existența premiselor angajării răspunderii acestora, în condițiile prevederilor art. 169-173, precum și asupra posibilității reale de reorganizare a activității debitorului ori a motivelor care nu permit reorganizarea și depunerea la dosarul cauzei, într-un termen stabilit de judecătorul-sindic, dar care nu va putea depăși 40 de zile de la desemnarea administratorului judiciar".

92. În absența predării actelor și documentelor contabile, practicianul în insolvență se află în imposibilitate obiectivă de a efectua un examen amănunțit asupra activității debitorului de până la deschiderea procedurii insolvenței, pentru a putea trage concluzii cu privire la cauzele și împrejurările care au dus la starea de insolvență și persoanele responsabile pentru aceasta, de a identifica potențialele acte juridice frauduloase încheiate în perioada premergătoare insolvenței, precum și de a analiza dacă sunt șanse pentru reorganizarea debitorului sau se impune trecerea la faliment.

93. Săvârșirea faptei descrise la art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014 implică nesocotirea obligației privind organizarea și conducerea contabilității financiare și a contabilității de gestiune adaptate la specificul activității, obligație prevăzută de dispozițiile art. 1 din Legea contabilității nr. 82/1991. Ținerea unei contabilități fictive, cauzarea dispariției unor documente contabile sau neținerea contabilității în conformitate cu legea pot realiza atât elementul material al faptei prevăzute la art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, cât și al unor infracțiuni ori pot întruni conținutul unor contravenții la regimul fiscal.

94. Soluția legislativă cuprinsă în art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014 se regăsea inițial, într-o formă similară, atât în art. 137 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 64/1995 privind procedura reorganizării judiciare și a falimentului, republicată, cu modificările și completările ulterioare (Legea nr. 64/1995), cât și în art. 138 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2006 privind procedura insolvenței, cu modificările și completările ulterioare (Legea nr. 85/2006), care au precedat Legii nr. 85/2014. Elementul de noutate din cadrul reglementării actuale se regăsește în teza a doua de la lit. d) a art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014. Prin aceste dispoziții legale se instituie o prezumție relativă pentru cazul în care nu sunt predate documentele contabile către administratorul sau lichidatorul judiciar, textul stabilind că atât culpa, cât și legătura de cauzalitate între faptă și prejudiciu se prezumă.

95. Această prezumție nu a fost reglementată nici în cuprinsul art. 137 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 64/1995 și nici în cel al art. 138 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2006. Sub imperiul reglementării anterioare, literatura de specialitate¹ consemnează existența unei jurisprudențe neunitare ivite în legătură cu soluționarea cererilor de antrenare a răspunderii patrimoniale pentru fapta prevăzută de art. 138 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2006. În acest sens s-a relevat că a existat o orientare jurisprudențială care susținea soluția de atragere a răspunderii patrimoniale pentru fapta prevăzută la art. 138 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2006, prin recurgerea la prezumția simplă că evidența contabilă nu s-a ținut în conformitate cu legea, câtă vreme administratorul social nu a pus la dispoziția practicianului în insolvență evidența contabilă, neținerea contabilității fiind o faptă negativă generală care nu poate fi dovedită decât prin faptul pozitiv contrar. Orientarea jurisprudențială opusă, reflectată în soluții de respingere a cererii de antrenare a răspunderii patrimoniale, avea la bază ideea că fapta constând în încălcarea normelor privind ținerea contabilității nu este aptă prin ea însăși să provoace insolvența, neputându-se stabili o relație de cauzalitate între aceasta și starea de insolvență, context în care sarcina probei revine titularului acțiunii, chiar și în situația în care fostul administrator al debitorului, deși a fost notificat, nu a depus situațiile financiare pentru a se stabili cauzele insolvenței.

¹ Stanciu D. Cărpenaru, Mihai Adrian Hotca, Vasile Nemeș, Codul insolvenței comentat, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2017, pagina 488.

96. Rațiunea edictării normei juridice pe care o conține art. 169 alin. (1) lit. d) teza a doua din Legea nr. 85/2014 a constat în necesitatea unificării practicii judiciare în cauzele în care se solicită atragerea răspunderii patrimoniale pentru fapta prevăzută de art. 169 alin. (1) lit. d) din aceeași lege și, totodată, în crearea unui regim probator mai facil în situația în care subiectul pasiv al acțiunii nu se conformează obligației legale de a preda documentele contabile către administratorul sau lichidatorul judiciar.

97. Soluția oferită de noua reglementare are o redactare imprecisă, întrucât se referă în terminis numai la prezumția de culpă și de legătură de cauzalitate între faptă și prejudiciu. Acest neajuns a perpetuat practica judiciară neunitară ivită sub imperiul reglementărilor anterioare, în noua reglementare controversa fiind generată de sfera de întindere a prezumției relative din perspectiva elementelor răspunderii pe care legea le consideră dovedite.

98. Regimul juridic al acestei prezumții este reglementat de dispozițiile art. 328 alin. (1) din Codul de procedură civilă, potrivit cărora "Prezumția legală scutește de dovadă pe acela în folosul căruia este stabilită în tot ceea ce privește faptele considerate de lege ca fiind dovedite". Cu toate acestea, așa cum se arată la alin. (1) teza a doua al aceluiași articol, "partea căreia îi profită prezumția trebuie să dovedească faptul cunoscut, vecin și conex, pe care se întemeiază aceasta."

99. Presumția legală se bazează pe raționamente logice, astfel că verificarea efectelor pe care le generează trebuie să pornească de la existența ipotezei care atrage incidența prezumției. În cazul analizat, ipoteza care atrage incidența prezumției legale este reprezentată de nepredarea documentelor contabile către administratorul sau lichidatorul judiciar, nepredare, în mod evident, culpabilă.

100. Prin instituirea prezumției, legiuitorul deplasează obiectul probei de la faptul cunoscut, vecin și conex, al nepredării documentelor contabile pentru a stabili existența faptului principal, generator de drepturi, datorită legăturii de conexitate dintre aceste două fapte. Altfel spus, din faptul negativ reprezentat de refuzul culpabil de a preda actele și evidențele contabile, fapt care poate fi dovedit fără dificultate pe baza documentelor care atestă dovada de comunicare a notificării, legiuitorul impune prezumția existenței faptului necunoscut, practic imposibil de dovedit în circumstanțele date de faptul cunoscut. În acest cadru, împrejurarea constând în nepredarea documentelor contabile dobândește, prin efectul prezumției, semnificația juridică a neținerii contabilității în conformitate cu legea.

101. Așadar, pornind de la faptul cunoscut al nepredării documentelor contabile legiuitorul prezumă legal existența faptei de nețineră a contabilității în conformitate cu legea, în sensul prevăzut de art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014.

102. În absența predării documentelor contabile nu se poate efectua analiza modului în care a fost organizată și ținută contabilitatea și, de aceea, legea prezumă săvârșirea faptei ilicite în sarcina persoanei responsabile cu îndeplinirea acestei obligații.

103. Potrivit art. 169 alin. (1) lit. d) teza finală din Legea nr. 85/2014, "Prezumția este relativă". Din această dispoziție legală rezultă că prezumția poate fi înlăturată prin proba contrară.

104. Sarcina probei este transferată pârâtului, acesta fiind în măsură să dovedească respectarea obligațiilor referitoare la organizarea și ținerea contabilității în conformitate cu legea, prin prezentarea documentelor contabile.

105. Instituirea prezumției legale, prin noua reglementare, a fost necesară pentru că, în absența predării documentelor contabile, a pretinde practicianului în insolvență să dovedească existența faptei ilicite descrise la art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014 înseamnă a-l plasa pe acesta în situația de a face dovada unui fapt negativ, imposibil de dovedit.

106. Așa cum s-a motivat în hotărârile judecătorești care ilustrează prima orientare jurisprudențială, nu există nicio rațiune pentru a se limita incidența prezumției legale numai asupra raportului de cauzalitate, privit izolat, ca element constitutiv al faptei, cu excluderea din sfera de aplicare a prezumției a celor două componente pe care raportul de cauzalitate le intermediază, respectiv fapta ilicită și prejudiciul. Atunci când se prezumă legătura de cauzalitate, această legătură nu poate exista în absența celor două elemente componente pe care le leagă, și anume, fapta ilicită și prejudiciul. Această orientare nu contravine Deciziei Curții Constituționale nr. 370 din 3 iunie 2021, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 771 din 10 august 2021, întrucât, în paragraful 30, Curtea a reținut următoarele: "Faptul că administratorul social sau lichidatorul judiciar nu au pus la dispoziția practicianului evidența contabilă, în temeiul obligației legale care le incumbă, naște prezumția relativă că evidența contabilă nu s-a ținut, fiind necesar și suficient ca persoanele a căror răspundere se angajează să fi contribuit la starea de insolvență a debitorului. Curtea precizează că autorul faptei poate însă să răstoarne prezumția de neținere a contabilității prin predarea către practicianul în insolvență a documentelor contabile".

107. Cea de a doua orientare jurisprudențială susține că nepredarea documentelor contabile este o împrejurare ulterioară declarării stării de insolvență, pe când fapta ilicită prevăzută la art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, care a cauzat starea de insolvență, este anterioară nașterii obligației de predare a actelor contabile. De aceea, se consideră că prezumția relativă este lipsită de efecte în condițiile în care lipsesc dovezile primare referitoare la faptele ilicite și legătura de cauzalitate dintre aceste fapte și starea de insolvență. Se motivează că, în șirul elementelor silogismului judiciar necesar pentru aplicarea prezumției relative instituite de legiuitor, lipsesc două verigi primordiale ce au natura unor premise de aplicare a prezumției relative, respectiv dovada faptei ilicite și a legăturii de cauzalitate dintre fapta ilicită și producerea stării de insolvență, motiv pentru care nu se poate dispune atragerea răspunderii patrimoniale.

108. Aceste aprecieri nu țin seama de regimul juridic al prezumției legale și de efectele pe care aceasta le generează. Totodată, se confundă faptul nepredării documentelor contabile cu fapta ilicită prevăzută de art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, fără a se observa că nepredarea documentelor contabile reprezintă, în cadrul mecanismului de aplicare a prezumției legale, faptul cunoscut, vecin și conex, în temeiul căruia legiuitorul impune existența faptului principal, respectiv existența faptei ilicite, datorită legăturii de conexitate dintre aceste fapte.

109. Interpretarea logică și teleologică a prevederilor art. 169 alin. (1) lit. d) teza a doua din Legea nr. 85/2014, în concordanță cu scopul pentru care a fost edictată norma legală, acela de a elimina controversele reflectate în jurisprudența dezvoltată sub imperiul reglementării anterioare, impune concluzia că prezumția instituită de lege exonerează subiectul activ al acțiunii în antrenarea răspunderii de sarcina probei privind existența faptei ilicite, ca element material al acestei forme de răspundere civilă. De asemenea, concluzia este impusă și de aplicarea principiului general de drept, potrivit căruia norma trebuie interpretată în sensul său pozitiv, generator de efecte juridice, cu luarea în considerare nu numai a literei, dar și a spiritului său, astfel încât rezultatul aplicării practice a normei juridice să respecte finalitatea urmărită de legiuitor.

110. Încălcarea obligației legale de predare a documentelor contabile nu poate fi valorificată în favoarea persoanelor cărora le incumbă respectarea ei, pentru că o atare ipoteză ar conduce la încurajarea acestora să nu prezinte documentele contabile. Astfel, norma ar fi lipsită de aplicabilitate practică și de finalitatea pentru care a fost edictată, iar acțiunea în atragerea răspunderii patrimoniale pentru fapta prevăzută de art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014 ar rămâne la nivelul unui demers formal și iluzoriu.

111. O altă condiție pentru angajarea răspunderii în temeiul art. 169 din Legea nr. 85/2014 este prejudiciul. Potrivit art. 169 alin. (1) din această lege, la cererea administratorului judiciar sau a lichidatorului judiciar, judecătorul-sindic poate dispune ca o parte sau întregul pasiv al debitorului, persoană juridică, ajuns în stare de insolvență, fără să depășească prejudiciul aflat în legătură de

cauzalitate cu fapta respectivă, să fie suportată de membrii organelor de conducere și/sau supraveghere din cadrul societății, precum și de orice alte persoane care au contribuit la starea de insolvență a debitorului. Din observarea dispozițiilor cuprinse în teza a doua a art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014 se constată că legiuitorul creează premisa ca întinderea prejudiciului să fie stabilită după criteriul legăturii de cauzalitate cu fapta săvârșită de fiecare persoană responsabilă.

112. Din urmărirea scopului legii insolvenței și cu observarea sferei persoanelor cărora legea le conferă legitimare procesuală activă rezultă că prejudiciul prezintă particularitatea de a se regăsi direct și nemijlocit în patrimoniul debitorului supus procedurii insolvenței și indirect în patrimoniul creditorilor. Relevante în acest sens sunt și prevederile art. 171 din Legea nr. 85/2014 în conformitate cu care sumele obținute în temeiul art. 169 alin. (1) din aceeași lege vor intra mai întâi în averea debitorului, pentru ca ulterior, prin mecanismul legii, să fie destinate, în caz de reorganizare, plății creanțelor potrivit programului de plăți și completării fondurilor necesare continuării activității debitorului, iar în caz de faliment, acoperirii pasivului.

113. Prin urmare, prejudiciul, în ipoteza analizată, este cauzat direct debitorului persoană juridică, prin aducerea sa în stare de insolvență și numai indirect creditorilor. Declanșarea procedurii insolvenței și, deci, starea de insolvență a debitorului constituie premisa activării mecanismului de antrenare a răspunderii patrimoniale.

114. Pentru antrenarea răspunderii patrimoniale trebuie să existe legătura de cauzalitate între fapta săvârșită de persoanele responsabile și prejudiciu. Legea nr. 85/2014 prevede expres această condiție.

115. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014, judecătorul-sindic poate dispune ca o parte sau întregul pasiv al debitorului, persoană juridică, ajuns în stare de insolvență, fără să depășească prejudiciul aflat în legătură de cauzalitate cu fapta respectivă, să fie suportată de membrii organelor de conducere și/sau supraveghere din cadrul societății, precum și de orice alte persoane care au contribuit la starea de insolvență a debitorului.

116. Din interpretarea logică și literală a textului legal rezultă că legătura de cauzalitate este atât o condiție esențială a răspunderii civile, dar și un criteriu pentru determinarea întinderii obligației de reparare a prejudiciului. Acest din urmă aspect rezultă chiar din formularea textului care limitează despăgubirile la valoarea daunelor aflate în relație causală cu fapta ilicită.

117. Privit ca element al răspunderii civile delictuale, raportul de cauzalitate presupune că, prin săvârșirea faptei ilicite, s-a provocat starea de insolvență. Din această perspectivă, reglementarea actuală desemnează raportul de cauzalitate dintre faptă și prejudiciu prin sintagma "au contribuit la starea de insolvență a debitorului", ceea ce înseamnă că, în determinarea raportului de cauzalitate, sistemul adoptat în legea specială este cel care pornește de la teza indivizibilității cauzei cu condițiile. Teza principală de bază a acestui sistem, așa cum este reliefată în literatura de specialitate², este aceea că în stabilirea raportului causal trebuie avut în vedere că fenomenulcauză nu acționează izolat, singur, ci că desfășurarea lui este condiționată de anumiți factori, care, fără a produce ei înșiși, direct, efectul păgubitor sau realmente periculos, favorizează totuși producerea acestui efect. Acest sistem integrează în cauzalitate toate acțiunile ilicite ce au făcut posibilă într-o manieră reală și efectivă însăși săvârșirea acelei fapte ilicite care, în cele din urmă, a avut rolul de cauză a prejudiciului.

² Constantin Stătescu, Corneliu Bîrsan, Drept civil. Teoria generală a obligațiilor, Editura All, București, 1992, pagina 178.

118. Așadar, concepția fundamentală a legii în privința raportului de cauzalitate pornește de la premisa integrării în conținutul său nu numai a faptelor care constituie cauza directă și necesară a producerii

prejudiciului material, ci și a condițiilor necesare, adică a faptelor ilicite care au contribuit indirect sau au mediat producerea prejudiciului.

119. În cazul nepredării documentelor contabile către administratorul sau lichidatorul judiciar, prezumția relativă din teza a doua a lit. d) a art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014 privește legătura de cauzalitate dintre fapta ilicită și insolvență și, consecutiv, dintre faptă și întinderea pasivului neacoperit. În cadrul celei de a doua orientări jurisprudențiale s-a relevat că textul art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014 se referă la o dublă legătură de cauzalitate, una care privește relația cauzală dintre fapta ilicită și întinderea prejudiciului și cea de a doua, care privește relația cauzală dintre fapta ilicită și contribuția la starea de insolvență. În aceste circumstanțe se apreciază că prezumția se limitează doar la legătura de cauzalitate dintre fapta ilicită și prejudiciu, fiind necesară dovedirea celei de a doua legături de cauzalitate.

120. Trebuie precizat că hotărârile judecătorești care ilustrează această orientare jurisprudențială nu conțin considerente de natură să pună în evidență sensul noțiunii de prejudiciu, privit ca element distinct pentru antrenarea răspunderii civile delictuale speciale. Totuși, referirea la o dublă legătură de cauzalitate, pe de o parte, între fapta ilicită și prejudiciu și, pe de altă parte, între fapta ilicită și cauzarea stării de insolvență, denotă că această opinie ar avea la bază ideea că săvârșirea faptei ilicite descrise la art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014 ar produce un dublu rezultat, pe de o parte, starea de insolvență și, pe de altă parte, un pasiv neacoperit la care se va raporta instanța în hotărârea pe care o va pronunța. Este de netăgăduit că teza finală a art. 169 alin. (1) din Legea nr. 85/2014 face vorbire despre legătura de cauzalitate dintre faptele ilicite enumerate și starea de insolvență a debitorului. În concret, textul legal pune în evidență existența unei cauzalități indirecte care derivă din împrejurarea că faptele ilicite nu cauzează în mod direct prejudiciul constând în pasivul neacoperit (reprezentat de creanțele nerealizate sau parțial realizate), ci numai indirect, prin faptul că ele au contribuit la ajungerea debitorului în stare de insolvență.

121. Cu toate acestea, prejudiciul produs este unic, întrucât instituirea stării de insolvență înseamnă practic existența pasivului direct în patrimoniul debitorului insolvent, reprezentat de totalul creanțelor înregistrate la masa credală.

122. În literatura de specialitate³ se arată că prejudiciul existent, în ipoteza în care debitorul insolvent se află în procedura falimentului, este practic identic cu pasivul neacoperit, putându-se spune că este echivalent cu insolvabilitatea.

³ Stanciu D. Cărpenaru, Mihai Adrian Hotca, Vasile Nemeș, Codul insolvenței comentat, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2017, pagina 492.

123. În ceea ce privește limitele de aplicare a prezumției sub aspectul raportului de cauzalitate, privit ca element distinct și specific în cadrul activării mecanismului de antrenare a răspunderii patrimoniale, urmează a se recurge la aceleași metode de interpretare logică și teleologică pe baza cărora, în precedent, s-a stabilit incidența prezumției legale în privința existenței faptei ilicite.

124. Așa fiind, odată stabilită existența faptului vecin și conex, reprezentat de nepredarea documentelor contabile, pe baza căruia se prezumă existența faptei ilicite, legiuitorul prezumă în continuare, în mod expres, existența legăturii de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciul încercat, reprezentat de ajungerea debitorului în stare de insolvență și imposibilitatea acoperirii pasivului înscris în tabelul de creanțe.

125. Pe baza regulii de interpretare logică *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*, întrucât legiuitorul nu distinge sub aspectul elementelor asupra cărora operează prezumția legăturii de

cauzalitate, trebuie să se considere că această prezumție acoperă legătura de cauzalitate dintre faptă și prejudiciu, privit atât ca stare de insolvență, cât și ca pasiv rămas neacoperit.

126. Așadar, prezumția include în câmpul său de aplicare legătura de cauzalitate dintre fapta prevăzută la art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014 și starea de insolvență, întrucât ținerea necorespunzătoare a contabilității și denaturarea funcției de evidență a acesteia pot constitui cauze care să contribuie la producerea stării de insolvență. Mai mult, în ipoteza vizată, a nepredării documentelor contabile, nici nu se poate stabili altă cauză pentru intrarea în insolvență.

127. În ceea ce privește condiția vinovăției, aceasta rezultă cu evidență din conținutul prevederilor art. 169 alin. (1) și (2) din Legea nr. 85/2014, care fac referire la persoane culpabile de starea de insolvență a debitorului. În cazul faptei prevăzute de art. 169 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 85/2014, culpa, înțeleasă ca vinovăție, este prezumată relativ de legiuitor, acest aspect nefăcând obiectul vreunei controverse.

128. În concluzie, potrivit argumentelor arătate, care țin de natura juridică a acțiunii în antrenarea răspunderii patrimoniale, de rațiunea instituirii prezumției legale relative, de interpretarea logică și teleologică a textului legal și de regimul juridic al prezumției legale, este corectă prima orientare jurisprudențială, care a stabilit că prezumția relativă exonerează subiectul activ al acțiunii în antrenarea răspunderii patrimoniale de obligația dovedirii condițiilor necesare pentru antrenarea răspunderii patrimoniale, și anume: existența faptei ilicite, a prejudiciului, înțeles atât ca stare de insolvență a patrimoniului, cât și ca pasiv neacoperit, precum și a legăturii de cauzalitate dintre faptă și prejudiciu.

129. Interpretarea și aplicarea legii în această modalitate nu lipsesc pârâții de orice apărare. Aceștia se pot apăra și pot dovedi lipsa de fundament a prezumției, în sensul că nu au fost notificați pentru a pune la dispoziția practicianului în insolvență documentele contabile sau că nepredarea documentelor contabile este consecința unor împrejurări obiective independente de voința lor sau că există orice alte aspecte de natură să răstoarne prezumția relativă instituită în favoarea subiecților activi ai acțiunii.

130. Fiind întrunite dispozițiile art. 514 din Codul de procedură civilă, în temeiul dispozițiilor art. 517 alin. (1) din același cod,

ÎNALTA CURTE DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE

În numele legii

D E C I D E:

Admite recursul în interesul legii formulat de Colegiul de conducere al Curții de Apel Iași și, în consecință, stabilește că:

În interpretarea și aplicarea unitară a dispozițiilor art. 169 alin. (1) lit. d) teza a doua din Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, cu modificările și completările ulterioare, în cazul în care pârâtul nu predă documentele contabile practicianului în insolvență, după prealabila notificare, se prezumă relativ întrunirea tuturor condițiilor necesare atragerii răspunderii patrimoniale pentru fapta prevăzută de art. 169 alin. (1) lit. d) din aceeași lege.

Obligatorie, potrivit dispozițiilor art. 517 alin. (4) din Codul de procedură civilă.